

POLDERHEEM.

1e JAARGANG nr. 1 - HOOFDJAAR 1966

uitgegeven door de HEEMKUNDIGE KRING VAN DE ANTWERPSE
POLDER v.z.w. LILLO-ANTWERPEN

P.R. 1162.94

In dit nummer: JAARVERSLAG 1965

VERSLAG ALGEMENE VERGADERING VAN 26.5.1966

AAN WIE ZIJN DE KERKEN IN DE POLDER TOEGEWIJ.
EN WAAROM ? door Fr. BRESSELEERS.

====

V O O R W O O R D
= = = = =

Wij zijn zeer verheugd aan onze leden en aan alle sympathisanten, de eerste aflevering van het tijdschrift van de Heemkundige Kring te kunnen aanbieden.

Om het in cliché-vorm uit te drukken : het vult een leemte.

Immers, door zijn mededelingen over het leven van de kring en door zijn artikels in verband met ons heem, zal het contact met de leden onderhouden worden, daar waar een jaarlijkse vergadering in dit opzicht alleen niet voldoet.

Wij hebben ons orgaan " Polderheem" gedoopt, zijnde de woorden beklemtoond in " Heemkundig Kring van de Antwerpse Polder."

Een bescheiden begin moge een waarborg zijn tot een opgang naar beter, zo naar vorm als naar inhoud.

Wij danken de redactie die met dit inzicht vertrokken is.

Ook op uw medewerking wordt gerekend. Daartoe aanvaarden we met dank uw suggesties, mededelingen en artikels.

De Voorzitter,
Graaf Daniel Le Grelle.

W I J B E T R E U R E N :

Sedert de stichting van de Heemkundige Kring zijn er reeds verschillende leden overleden :

de heren Roelants, Ekeren
Adriaenssens, Berendrecht
Ceulemans, Wilmarsdonk
Snoeckx, Zandvliet
Carpentier, Zandvliet
Wagemans, Zandvliet
Van Bouwel, Putte.

Symposium:
De Kring
E.H. Janssen Ekeren.

DE STUUR DER VERENIGING

Ere-Voorzitters : TIJSMANS, Schepen van de stad Antwerpen

Z.E.Aalmoezenier EELEN der Binnenvaart

- - -

Voorzitter : Graaf Daniel Le Grelle, Berendrecht.

Onder-Voorzitter : Van den Bergh Albert, architect, Stabroek.

Penningmeester : Goerts Gaspar, Stabroek.

Leden : Van Eyken Dré, Zandvliet.

Van der Goten Kees, Zandvliet.

Bauweraerts Piet, Antwerpen.

Secretaris : Kuypers Jos, Lillo.

- - -

Secretariaat : HAVENMARKT, 7, LILLO.

Tel. 73.60.74

Redactie : Heeffers Stanny
De Keyserhoeve, 26, ZANDVLIET.

Tel. 73.67.08

= = =

V O O R W O O R D
= = = = =

Wij zijn zeer verheugd aan onze leden en aan alle sympatisanten, de eerste aflevering van het tijdschrift van de Heemkundige Kring te kunnen aanbieden.

Om het in cliché-vorm uit te drukken : het vult een leemte.

Immers, door zijn mededelingen over het leven van de kring en door zijn artikels in verband met ons heem, zal het contact met de leden onderhouden worden, daar waar een jaarlijkse vergadering in dit opzicht alleen niet voldoet.

Wij hebben ons orgaan " Polderheem" gedoopt, zijnde de woorden beklemt ond in " Heemkundig Kring van de Antwerpse Polder."

Een bescheiden begin moge een waarborg zijn tot een opgang naar beter, zo naar vorm als naar inhoud.

Wij danken de redactie die met dit inzicht vertrokken is.

Ook op uw medewerking wordt gerekend. Daartoe aanvaarden we met dank uw suggesties, mededelingen en artikels.

De Voorzitter,
Graaf Daniel Le Grelle.

- - - - -

WIJ BETREUREN :

Sedert de stichting van de Heemkundige Kring zijn er reeds verschillende leden overleden :

de heren Roelants, Ekeren
Adriaenssens, Berendrecht
Ceulemans, Wilmarsdonk
Snoeckx, Zandvliet
Carpentier, Zandvliet
Wagemans, Zandvliet
Van Bouwel, Putte.

- - - - -

JAARVERSLAG 1965

=====

- Het Poldermuseum, heropend op 18.4.1965, kende andermaal een groot succes. De zondagdiensten liepen vlot van stapel dank zij de medewerking van onze Voorzitter en de heren Geerts, Melsen, Keuckelinckx en Bollen.
- Na de algemene vergadering van 13.4.1965, had de eerste vergadering van de Beheerraad plaats op 20.5.1965. Werd beslist : pijlen te plaatsen op de openbare weg. Dit werk werd gedaan door de heren Van Eyken, Van der Goten, Bauweraerts en Kuypers. Deze wegwijzers werden later echter stelselmatig vernietigd door onbekende vandalen. Op dezelfde vergadering werden de plannen besproken voor de laatste optocht en de overhandiging van haar vaandels van de muziekmaatschappij "De Lager Schelde" van Lillo. Tevens werd beslist enkele voorwerpen uit te lenen aan Graaf Moretus Plantin de Boecheout voor de tentoonstelling "Molens in de Provincie Antwerpen". Een schrijven werd gezonden aan de heer Smeyers, Nationalestraat, Antwerpen, wat betreft de vereffening van de schuld aan de heer Ceulemans.
- Op 5.6.1965 had dan de overhandiging plaats van drie vaandels van de harmonie "De Lager Schelde" te Lillo in tegenwoordigheid van de pers. Deze plechtigheid werd besloten met een kleine receptie.
- Vergadering 9.9.1965: een schrijven werd gezonden aan de Stad Antwerpen om het gebruik van het gemeentehuis van Lillo van het ogenblik dat de administratieve diensten zouden overgeplaatst worden. Dit gebouw zou uitstekend dienst kunnen doen als ingang van het museum. Ook andere leegstaande gebouwen werden gevraagd. Beslist werd de gronden rond Lillo-Fort, eigendom der Domeinen, te huren. De Kamer van Koophandel zou het museum bezoeken; bijzonderheden werden besproken. Receptie op kosten van de Kamer.
- Vergadering 11.11.1965 : de grote schoonmaak van het museum werd besproken. Beslist werd te beginnen na Nieuwjaar. Een rondschrijven werd gezonden aan de leden om medewerking bij de opgravingen van het Dalenhof te Wilmarsdonk. Opgravingen gedaan door de heer Van Boven.
- Vergadering 2.12.1965 : algemene besprekingen betreffende de dringende herstellingswerken aan het museum. Het dak moet zeer dringend hersteld worden.
- Vergadering 20.2.1965 : taken voor de werkzaamheden werden verdeeld. Het grove werk zal gedaan worden door de heren Van den Bergh, Van Eyken, Van der Goten, Bauweraerts en Kuypers. Inventaris: de heer Keuckelinckx-onderhoud voorwerpen: de heer Bollen-opgravingen: de heer Van Boven. In het museum zal iedere zondag gewerkt worden vanaf 9u 's morgens + dinsdagavond vanaf 19u. Opening van het museum werd voorzien voor 1 mei en de tentoonstellingszaal zal terug in gebruik genomen worden. De heer Keuckelinckx zal zorgen voor het opstellen van nieuw brochures en de heer Voorzitter zal voor de vertalingen zorgen in het frans, duits en engels. Inkomprijs werd gehandhaafd op 5 frank. Beslist werd de Algemene Vergadering te laten plaats vinden wanneer het museum volledig in orde is. Aan de Stad werd een schrijven gezonden voor de versiering van Lillo-Fort en de tentoonstellingszaal en het plaatsen van wegwijzers. Aan Ebes werd geschreven om versterking van de verlichting in het museum.

- Vergadering 20.3.1966 : beslist werd een bestendige tentoonstelling te houden in het museum. Bijzonderheden werden besproken met de heer Callens. Tevens werd beslist een tombola in te richten, met als prijzen vier werken van de Antwerpse Haven- en Scheldeschilders. De heer Kuypers zorgt voor de toestemming van het provinciebestuur en de heer Callens voor de kosteloze bestelling van de loten. Hij zal tevens zorgen voor het drukken van de inkombrochures. Een afvaardiging werd ontvangen van de rally "Ken uw Haven". Deze rally zal doorgaan op 24.4.1966 en een controlepost zal in het museum geplaatst worden. Op die dag gaat het museum tevens terug open voor het publiek. door
- Op 24.4.1966 was het museum terug in orde gebracht/voornoemde werkgroep met als eerste groot werk: herstelling van het dak. Daarna werd zaal na zaal onder handen genomen en grondig nagezien, geschilderd, behangen enz. enz., terwijl Mevrouw Bauweraerts de taak op zich nam van het wassen der gordijnen, tafellakens, kuisen der ramen, in orde maken der kasten, enz. Er diende zelfs met Pasen gewerkt om op 24.4.1966 klaar te komen.
- De officiële opening had plaats op 12.5.1966 te 18u in aanwezigheid van Schepen Van Cauwelaert Mia, die, en het museum en de tentoonstelling voor geopend verklaarde. Een receptie had plaats in de oude herberg op de markt. De pers was op deze plechtigheid aanwezig.

=====

VERSLAG ALGEMENE VERGADERING VAN 26.5.1966

Aanwezig: HH. Graaf Daniel Le Grelle-Z.E.H. Eelen-Graaf Moretus Plantin de Boechout-Bresseleers-Van der Goten-Van Eyken-Bauweraerts-Heeffe-Jacobs-Geerts-Keukelinckx-Bollen-De Lee-Kuypers.

Verontschuldigd: HH. Van den Bergh en Kanora.

- - -

Aanvang te 19u

- 1- De heer Voorzitter verwelkomt de aanwezigen.
- 2- Voorlezing cultureel verslag door heer Secretaris - goedgekeurd.
- 3- Voorlezing financieel verslag door heer Schatbewaarder - goedgekeurd.
- 4- Voorlezing verslag Commissarissen.
- 5- Allerlei :
 - Vraag heer Bollen betreffende samenwerking met V.V.V. Antwoord heer Voorzitter die een samenwerking met de gemeente Brasschaat voorstelt, onder de benaming V.V.V. Antwerpen-Noord. Bij inrichtingen van festiviteiten zal onze Kring van dit V.V.V. steeds de nodige steun ontvangen. Wat betreft de aansluiting bij het V.V.V. Kalle-Kieldrecht worden twee punten aangehaald die dit plan ten eerste storen, nl.: een andere provincie en de scheiding door de Schelde.
 - De heer Bresseleers zal zich in verbinding stellen met de heer Van Boven betreffende het resultaat en het tentoonstellen van de opgegraven voorwerpen.

- Vraag van de heer Geerts betreffende het plaatsen van een artikel in het blad van het Heemverbond in verband met het overlijden van de heer Ceulemans. De heer Bresseleers zal het nodige doen.
- De heer Bresseleers spreekt dan in naam van de heer Kanora om een contact-bladje op te richten voor de aangesloten leden. Een redactieraad wordt aangesteld bestaande uit de heren Heeffe, Hoofdredakteur en Van Eyken, Van der Goten, Bauweraerts, Keukelinckx, leden en Kuypers, secretaris. De heer Bresseleers zal voor kopij zorgen. Het eerste nummer zal verschijnen einde juni 1966. Exemplaren zullen verstuurd worden aan de leden en aan de belangrijkste diensten zoals de stad Antwerpen, het Heemverbond, Toeristische Federatie.
- De heer Keukelinckx geeft dan de nodige uitleg betreffende de inventaris. 150 Voorwerpen zijn reeds geboekt. Het werk zal nog veel tijd vergen. De fotografische inventaris van de heren Van der Goten en Bauweraerts wordt ten zeerste gewaardeerd.
- Z.E.H. Eelen is ten zeerste verheugd over de toestand van het museum die door zijn opvolgers tot grote bloei werd gebracht.
- Na een laatste hulde aan ons afgestorven lid, de heer Ceulemans uitgesproken door Z.E.H. Eelen, sluit de heer Voorzitter de vergadering te 21.45u.

=====

AAN WIE

ZIJN DE KERKEN IN DE POLDER TOEGEWIJD

EN WAAROM?

Onze familienaam hebben wij bij onze geboorte overgekregen van vader; de voornaam echter berust op gronden, die ons misschien nooit werden medegedeeld maar die er toch geweest zijn, en die we vaak gissen kunnen. Eertijds werd negenog elkeen gedoopt en geboekt met de voornaam van de peter en/of de meter. Het feit dat wij Jan, Piet of Pauw heten, en niet anders, heeft zijn reden.

Gelijkaardig is het gesteld met de patroonheilige van een kerk. Ook deze wordt zo maar niet lukraak gekozen. De aanduiding van de patroonheilige berust op gronden en heeft eveneens zijn reden.

In deze bijdrage willen we de patroonheilige aangeven van de oude kerken en parochies in ons Antwerpse Polder, en tevers naar voren brengen waarom deze patroon mogelijk gekozen werd bij de oorsprong. Wij verklaren echter uitdrukkelijk, dat onze uiteenzettingen in een bijdrage als deze beknopt moet wezen: alleen reeds over de patroonheilige van onze eigen dorpskerk te Ekeren schreven we een zeer uitgebreide studie. Wij wijzen er bovendien op, dat voor geen enkele oude polderparochie of kerk genoteerd staat in de oorkonden waarom precies deze of gene patroon gekozen werd. Bijgevolg kunnen en zullen de gronden of redenen welke wij aangeven, louter hypotetisch zijn.

Hierna laten wij dan onze polderdorpen met de patroonheilige

van hun kerk de revue passeren. Om bijzondere redenen voegen wij er ook een paar oudere parochies bij op de grens van Polder en Kempen.

BERENDRECHT, OORDEREN en OOSTERWEEL : Sint-Jan Baptist.

Opvallend is het wel, dat drie parochies die nagenoeg geburenparochies zijn, dezelfde patroonheilige hebben gekregen.

Johannes de Doper is één van de bekendste heiligen tot wiens eer honderden kerken gebouwd werden. Hij is de beschermer van herders en schapen, wijl hij het Lam Gods aanwees. Hij is ook vooral de beschermheilige van het vee en van de veteiweierij, waartoe onze polders zich bestig leenden.

Toch blijft het niet uitgesloten, dat alleen reeds de ligging van Berendrecht, Oorderen en Oosterweel rechtstreeks aanleiding heeft gegeven tot het patroonschap van St.-Jan Baptist der kerk en parochie aldaar. Meerdere Johanneskerken immers zijn gebouwd in plaatsen, die bij het water liggen : zij herinneren aan de doop van Jezus door Johannes in het Jordaanwater. De drie polderparochies Berendrecht, Oorderen en Oosterweel liggen van oudsher vlakbij de Schelde in het woormalig Waterland.

Met betrekking tot Oorderen moeten wij echter het volgende nog doen opmerken. In een Pouillé (aanslagbrief voor de belastingen) van 1567-1569 (Bisdom Kamerijk, Analectes Histoire ecclésiastique de Belgique XXVIII) viel het ons op, dat kerk en parochie te Oorderen in die tijd toegewijd waren aan O.-L.-Vrouw en niet aan St.-Jan Baptist. De oude parochie van Ordam onder Oorderen lag alsdan verlaten. Men kan dus de vraag stellen : Wie was dan wel de oorspronkelijke patroon te Oorderen : St.-Jan Baptist of O.L.Vrouw ? We weten immers dat meerdere kerken een andere patroonheilige verkregen in de loop van de tijden. Anderzijds is er echter t.a.v. Oorderen ook dit : Volgens de overlevering zou Oorderendorp ontstaan zijn bij de bouw van een refugiehuis toehorende aan de Tempeliers. Welnu, er werd vastgesteld o.a. door J. Charpentier in zijn werk "L'Ordre des Templiers" (1944), p.203, dat talrijke plaatsen in Frankrijk die St.-Jan Baptist tot patroon hebben, werkelijk eertijds behoorden tot de Tempeliers. Wij schreven over de Tempeliers te Oorderen een bijdrage naar aanleiding van de afbraak van de Berghoeve. Ons artikel werd door Dr. Jozef Weyns gevoegd bij zijn nota over de Berghoeve van Oorderen.

LILLO : Sint-Benediktus.

De detailstudie van de motieven nopens de keuze van de patroonheilige vraagt nog nadere opzoeking, en de uiteenzetting ervan vergt een artikel op zichzelf.

STABROEK : St.-Katarina.

Volgens J. Bik in "Feest- en vierdagen in kerk- en volksgebruik" Deel III, was de H. Katarina één van de meest vereerde heiligen in de Oosterse en Westerse kerk, alhoewel geschiedkundige gegevens nopens haar leven ontbreken, en alhoewel haar naam zelfs niet wordt vernoemd in de kalendaria en martyrologia van de eerste zeven eeuwen. Haar oudste levensbeschrijving zou dateren uit de 10e eeuw. Volgens de legende werd Katarina, een zeer verstandig koningskind, in Alexandrië geboren in de 4e eeuw. Wijl zij weigerde haar geloof af te zweren, werd zij op de tanden van een wiel

gebonden om aldus aan stukken te worden getrokken. Een engel zou het rad hebben verbroken en Katarina werd dan onthoofd. Haar lichaam werd door engelen begraven op de berg Sinaï, waar men het zou ontdekt hebben in de 8e eeuw. Hat waren vooral de kruisvaarders die bij hun terugkeer de Katarinaverering hebben verspreid. Later werd zij één van de 14 noodhelpers. Bovendien vertelde men, dat uit haar gebeente olie was gevloeid, die wonderbaar werkte tegen de pest. En ook in de polders heerste vaak de pestepidemie en malariakoorts.

St.-Katarina is meteen de patrones van de wagenmakers en de molenaars, die in ons poldergebied vooral "wielen" nodig hadden voor hun bedrijf. Sinte Katrijn haar feestdag (25 november) was bij de polderboeren welbekend, want het was een aankondiging van het winterweer:

Met Sinte Katrijn

moesten de koeien aan de lijn !

Stabroek is de oudste van al de parochies, waar de patrones van de kerk en de parochie rechtstreeks vermeld wordt (1304).

WILMARSDONK : St.-Laurentius.

De parochie is gespleten uit de moederparochie Oorderen tijdens de 13e eeuw. Doorgaans had destijds een dochterparochie dezelfde patroon als de moederparochie. Toch is dit hier niet het geval.

Hoewel van St.-Laurentius geen echte martelaarsakten bestaan, zou hij volgens meerdere getuigenissen uit de eerste eeuwen op een gloeiende rooster (daarom de Roosterstraat 20e eeuw te Wilmarsdonk) gelegd zijn tot hij stierf. Dit gebeurde op 10 augustus in het jaar 258. Zijn verering werd over Midden- en Noord-Europa verspreid na de overwinning van Otto I in 955 omstreeks St.-Laurentiusdag. In ons land zijn er een 60-tal plaatsen, die zich door hun St.-Laurentiuskerk bij deze verering aansloten. Zo ook Wilmarsdonk.

ZANDVLIET : St.-Gertrudis van Nijvel.

Een motivering voor deze patroones hebben we gegeven in de brochure "Zandvliets verleden", blz. 9-12, verschenen in 1962 ter gelegenheid van de knappe historische tentoonstelling te Zandvliet, opgericht door enkele onvermoeide Zandvlietse zanters.

Gertrudis was de eerste Vrouwe of Gravin in het Land van Strijen, dat zich uitstreckte van de Striene nabij het Volkenrad in N.-Brabant tot het zuiden van Ekeren. In heel de streek van Bergen op Zoom tot Zandvliet werd Sinte Geertrui op bijzondere wijze gevierd en meerdere kerken zijn er aan haar toegewijd. Zo ook Zandvliet.

EKEREN : St.-Lambertus.

Deze patroonheilige alhier wekt geen verwondering wanneer men weet, dat St.-Lambertus een Ridderheilige was d.i. een heilige van de adel, en dat de vermoedelijke stichter van de kerk te Ekeren, graaf en bisschop Ansfried, tot de adel behoorde. Van Ansfried staat bovendien geschreven, dat hij een trouwe dienaar was van zijn Frankische vorst. Bij de Frankische adel bestond in die tijd een streven om hun Ridderheilige Lambertus aan te stellentot patroon van kerken, die door toedoen van de adel opgericht waren. (Cfr. Matthias Zender, Räume und Schichten mittelalterlicher Heiligenverehrung" uitg. 1959).

HOEVENEN en KAPellen : Beide parochies zijn gespleten uit Ekeren St.-Lambertus. Toch hebben zij niet dezelfde patroonheilige als hun moederparochie. Hoevenen is toegewijd aan O.-L.-Vrouw en Kapellen aan St.-Jakob. De verklaring te Kapellen ligt voor de hand. Reeds in de 13e eeuw stond er te Hogenschoot (het latere Kapellen) langs de oude heerbaan Antwerpen-Bergen op Zoom een kapel, toegewijd aan St.-Jakob, patroon van de pelgrims. Langs die kapel aan de heerbaan passeerden de bedevaarders uit het noorden op hun pelgrimstocht naar de alombekende bedevaartplaats St.-Jakob van Kompostella in Spanje (Zie hierover onze bijdrage in het weekblad "De Polder" dd. 3-1-1965). Er was een passantenhuis, of een huis waar de bedevaarders konden vernachten, te Bergen op Zoom en ook één te Antwerpen. Kapellen lag halverwege tussen deze twee passantenhuizen, en was alzo best geschikt tot pleisterplaats of rustplaats voor de bedevaarders uit het noorden. De St.-Jakobskapel te Hogenschoot is nadien de St.-Jakobskerk van Kapellen geworden.

Na bovenstaande uiteenzettingen menen we te mogen besluiten, dat het probleem van de patroonsverklaring voor de meeste van onze polderkerken toch niet volledig onoplosbaar lijkt, alhoewel we graag toegeven, dat onze verklaringen, hoe gemotiveerd ook, steeds toch hypotetisch zullen blijven bij gebrek aan geschreven bronnen.

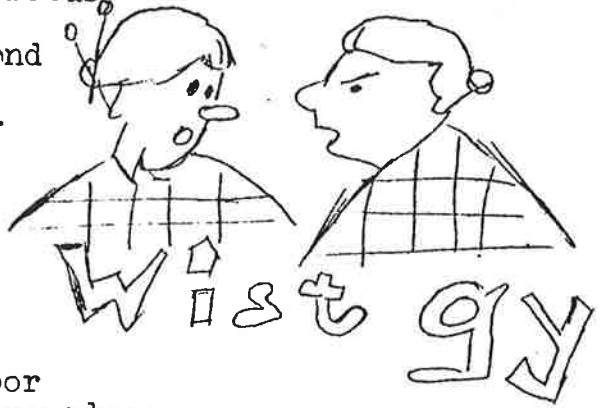
Ekeren.

Fr. BRESSELEERS.

WIJ FELICITEREN ons lid Graaf Moretus de Boechout die verkozen werd tot voorzitter van het Heemverbond der Provincie Antwerpen.

Zijn voorliefde voor de heemkunde, zijn bijdrage tot de Molententoonstellingen te Boechout en Kasterlee, zijn eenvoud in zijn omgang, laten vermoeden dat hij de juiste man is op de juiste plaats.

WIJ DANKEN de heer Bollen die door een doelmatige behandeling de levensduur van alle kledingstukken en houten voorwerpen in ons museum voor onbepaalde tijd kon verlengen.

WIJ STAAN IN DE BELANGSTELLING daar de heer Weyns, Conservator van Bokrijk, verschillende gebruiksvoorwerpen uit ons museum heeft gefotografeerd, ten einde ze te beschrijven in een door hem uit te geven boek.

WIJ WERKEN VOOR HET NAGESLACHT daar de heer Keukelinck uit Ekeren bezig is de voorwerpen te inventariseren volgens een wetenschappelijk systeem.

Tevens zorgt hij er voor de bedreigde hoekjes van de polder op de gevoelige plaat te brengen en hun aandenken te bewaren voor het nageslacht.

HEBT GIJ nog gebruiksvoorwerpen die U NIET zinnens zijt eeuwig te bewaren? Geeft ze bij gelegenheid van uw grote kuis of verhuis aan het Poldermuseum. Daar zijn ze op hun plaats en voor onze kinderen bewaard.

Kees Van der Goten zorgt steeds voor de ophaaldienst. Een telefoontje volstaat : nr. 73.62.14

EVEN HERINNEREN : het Poldermuseum is steeds gratis toegankelijk voor onze leden. Doet bij voorkeur 's zondags namiddags een uitstap naar Lillo aan de Schelde.

DE FLOR is nog steeds in doede conditie om ook op werkdagen alle bezoekers te ontvangen. De toegangsprijs is uiterst laag : slechts 5 F per persoon.

NIETTEGENSTAANDE de wekelijkse opbrengst van inkomgelden heeft de penningmeester financiële zorgen : de uitbreiding van het museum en de onderhoud, slopen duizenden op : wie zijn bijdrage nog niet betaalde, stelle niet uit : P.R. 11.62.94, minimum 100 F.

VOOR 1965 noteerden we 6.320 betalende bezoekers, waaronder verschillende buitenlanders als Fransen, Duitsers, Nederlanders, Spanjaarden, Amerikanen en zelfs een Japanees : hun sporen lieten ze na in het boek der bezoekers.

= = = = =